

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИРОВИННОЇ БАЗИ М'ЯСОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Досліджено сучасний стан та проблеми функціонування сировинної бази м'ясопереробної галузі України. Визначено основні напрями надходження сировини на м'ясопереробні підприємства. Запропоновано заходи, які допоможуть покращити виробництво м'ясної сировини в Україні.

Ключові слова: м'ясопереробна галузь, сировинна база м'ясопереробних підприємств, поголів'я тварин та птиці, виробництво м'яса, напрями надходження сировини на м'ясопереробні підприємства.

Исследовано современное состояние и проблемы функционирования сырьевой базы мясоперерабатывающей отрасли Украины. Определены основные направления поступления сырья на мясоперерабатывающие предприятия. Предложены меры, которые помогут улучшить производство мясного сырья в Украине.

Ключевые слова: мясоперерабатывающая отрасль, сырьевая база мясоперерабатывающих предприятий, поголовье животных и птицы, производство мяса, направления поступления сырья на мясоперерабатывающие предприятия.

The modern state and problems of functioning of raw base meat processing industry in Ukraine. The main directions of incoming raw materials for meat processing enterprises. The measures that will help improve the production of raw of meat in Ukraine.

Keywords: meat processing industry, raw base meat processing enterprises, number of livestock and poultry, meat production, directions of incoming raw materials for meat processing enterprises.

Постановка проблеми. Продукція м'ясної галузі – є однією з найважливіших складових у формуванні продовольчої безпеки України. При раціональній нормі споживання м'яса та м'ясопродуктів 83 кг на людину в рік українці у 2013 році спожили лише 56,3 кг. В той самий час обсяги виробництва переважної кількості м'ясопереробних підприємств не досягають проектної потужності. Це пояснюється насамперед недостатньо розвиненою власною сировинною базою, а також зростанням імпорту більш дешевої мороженої яловичини, свинини та харчових субпродуктів, що негативно впливає на роботу м'ясопереробних підприємств.

Серед проблем, які доводиться долати м'ясопереробним підприємствам слід виділити такі: скорочення поголів'я худоби, територіальна розосередженість сільськогосподарських підприємств і господарств населення внаслідок чого виникає дефіцит сировини, нетривалий термін реалізації певних видів готової продукції, скорочення експорту м'ясної продукції через відмінності в контролі безпеки і якості сировини в Україні, Росії, ЄС, недосконалість податкового механізму та недостатність державної підтримки. Крім того, проблемою забезпечення м'ясопереробної галузі тваринницькою продукцією є не висока якість вітчизняної сировини. Все це стримує нарощування обсягів виробництва та знижує конкурентоспроможність готової продукції.

Вищезазначене обумовлює потребу поглибленого вивчення проблем та перспектив розвитку сировинної бази м'ясопереробної галузі аграрного сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сучасного стану і перспектив розвитку тваринництва в Україні значну увагу приділяли у своїх наукових працях М.П. Сичевський, П.Т. Саблук, В.П. Рябоконь, В.Я. Амбросов, І.І. Лукінов, Г.О. Богданов, Й.А. Даниленко, А.А. Омеляненко, О.В. Крисальний, Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк, М.П. Коржинський, В.Г. Рижков, В.Й. Олійник, І.Н. Топіха та інші вчені.

У результаті їх досліджень були розроблені й впроваджені у виробництво системи відтворення поголів'я, годівлі худоби, технології утримання поголів'я і створення інтенсивного кормовиробництва. Вони розглядали принципи організації тваринницьких галузей в умовах великотоварних підприємств та обґрунтовували раціональні форми спеціалізації галузей тваринництва.

Однак чимало питань, що стосуються розвитку сировинної бази м'ясопереробної галузі залишаються малодослідженими, тому потребують подальшого розгляду.

Мета статті – на основі аналізу стану галузі тваринництва та основних тенденцій на ринку виробництва м'ясної продукції вивчити процес наповнення виробничих потужностей м'ясопереробних підприємств і сформулювати пропозиції щодо його покращення.

Виклад основних результатів дослідження. На сучасному етапі діяльність м'ясопереробних підприємств ускладнюється недостатністю якісної сировини, відсутністю збалансованої системи матеріально-технічного забезпечення, потенційним зростанням цін на енергоресурси, посиленням конкуренції з боку імпортової продукції, відсутністю стратегічного управління як одного з найефективніших і прогресивних засобів управління підприємством, що в підсумку призводить до скорочення обсягів виробництва продукції та зростання її собівартості [2].

За період з 1991 року і до нашого часу значно зменшилось поголів'я ВРХ (табл. 1). На 1 січня 2014 року поголів'я ВРХ скоротилось проти 1 січня 1991 року на 81,6%, корів і свиней – на 70,1 і 59,2% відповідно. Вівці та коні від стада 1991 року у 2014 склали – 20,6 та 48%. Лише поголів'я птиці усіх видів зменшилося проти 1991 року всього на 6,4%.

Таблиця 1

Поголів'я худоби та птиці станом на 1 січня в Україні, тис. гол.*

Вид тварини	1991	2001	2011	2012	2013	2014
ВРХ – усього	24623	9424	4494	4426	4646	4534
у т.ч. корови	8378	4958	2631	2582	2554	2509
Свині	19427	7652	7960	7373	7577	7922
Вівці та кози	8419	1875	1732	1739	1738	1735
у т.ч. вівці	7896	963	1101	1093	1073	1067
Коні	738	701	414	396	377	354
Птиця всіх видів	246104	123722	203840	200761	214071	230290
у т.ч. кури	212342	103772	183611	181124	195256	209733
Гуси	11555	9061	6269	6304	5628	5116
Качки	17225	8072	10777	10678	10538	12070
Індики	3102	2272	1884	1742	1775	2047

* Складено за даними [5].

Таке скорочення поголів'я обумовлено кардинальною зміною структури вирощування худоби і птиці – якщо до розпаду Радянського Союзу основне поголів'я було зосереджено у великих сільськогосподарських підприємствах, то на сьогодні понад 50% від загальної чисельності поголів'я ВРХ, свиней і птиці, утримується в господарствах населення, які не в змозі забезпечити сировиною м'ясопереробну галузь.

Поряд з іншими причинами, дефіцит кормів і зростання цін на них призвели до росту собівартості виробництва продукції тваринництва та зниженню рентабельності вирощування худоби і птиці. Якщо в 1990 р. показники рентабельності в цілому по Україні становили 20,6% у вирощуванні

ВРХ, 20,7% – свиней, і 17% – у птахівництві, то наразі, згідно з оцінкою Держстату України тільки сектори птахівництва та свинарства, починаючи з 2003 року, час від часу мають позитивні показники рентабельності [1].

Обсяги виробництва та реалізації на забій худоби та птиці по основних видах тварин за останні три роки зростали (табл. 2). Лише виробництво м'яса овець і кіз скоротились на 2,7%. Загальний обсяг виробництва худоби та птиці у 2013 році порівняно із 2012 збільшився на 7,3%, а порівняно із 2011 роком – на 13,5%. Таке зростання пов'язане із збільшенням поголів'я свиней та птиці у 2011–2013 рр., поголів'я ВРХ у 2012 році порівняно із 2011 роком.

Таблиця 2

Виробництво та реалізація на забій тварин у живій масі в Україні, тис. т*

Вид тварин	Виробництво м'яса				Реалізація на забій		
	2011	2012	2013	2013**	2011	2012	2013
Худоба та птиця – усього	2978,1	3149,6	3379	2389,4	3031,8	3120,9	3379,6
у т. ч. велика рогата худоба	640,7	671,1	674,2	427,8	679,1	660,8	727,2
свині	933,9	976,2	1047,5	748,3	968,5	968,5	1029,9
вівці та кози	40	38,7	38,9	18,7	39,4	40,3	38,9
кролі	27,4	29,1	28,9	14,2	27,4	29,1	28,9
коні	20	20,4	20,6	12,1	20	20,4	20,6
птиця всіх видів	1316,1	1414,1	1568,9	1168,3	1297,4	1401,8	1534,1

* Складено за даними [5].

** У забійній вазі.

Існує три основні напрями надходження сировини на м'ясопереробні підприємства: закупівля, приймання на давальницьких умовах, власне вирощування худоби та птиці. Беззаперечним лідером отримання сировини переробними підприємствами є власне вирощування худоби та птиці. Серед 1724,3 тис. т обробленої тваринницької продукції у 2013 році власноруч вирощеного переробними підприємствами було 72%, закупленої у інших підприємств – 27,1%, на давальницьких засадах прийнято – 0,9%.

Впродовж 2010–2012 рр. загальний обсяг надходження худоби та птиці на м'ясопереробні підприємства значно не змінювався і лише у 2013 зростання досягло 15,1% проти 2–3% у попередні роки (табл. 3). За розглянутий період зміни були помітні і у структурі напрямів надходження сировини на м'ясопереробні підприємства.

Хоча основним джерелом надходження сировини в усі роки залишалося власне виробництво, у розглянутий період помітні зміни його частки – від 72% у 2013 р. до 62% у 2011 р. Відповідно збільшилася частка закупівель до 35,5% у 2011 р. та приймання на давальницьких умовах – до 2,5%. Решта років лише незначно відрізнялися від 2013 р.

**Надходження продукції тваринництва на переробні підприємства України в живій вазі,
тис. т***

Напрямок надходження	2010	2011	2012	2013	2013 р. у % до 2012 р.
Загальне надходження худоби та птиці	1476	1442,9	1498,3	1724,3	115,1
Закуплено	445,3	512,7	432,9	467,9	108,1
у т.ч. від сільськогосподарських підприємств	343,5	342,4	326,2	368,5	113,0
господарств населення	36,4	106,1	31,5	39,4	125,1
інших господарських структур	65,4	64,2	75,2	60	79,8
Прийнято на давальницьких засадах	9,8	35,9	13,3	15,2	114,3
Надійшло на переробку власновирощеної худоби та птиці переробними підприємствами	1020,9	894,3	1052,1	1241,2	118,0

* Складено за даними [3] і [4].

М'ясопереробні підприємства у 2013 році Закарпатської та Житомирської областей працювали лише на закупленій сировині. Тернопільська, Полтавська, Одеська, Кіровоградська та Чернівецька області – також майже повністю забезпечували свої потреби в сировині через закупівлю тваринницької продукції. Переробні підприємства Автономної Республіки Крим, Черкаської, Дніпропетровської, Вінницької та Харківської областей переробляли переважно власно вирощену худобу та птицю. М'ясосировину на давальницьких умовах переробляли переважно підприємства Сумської області – 29,8%.

Із 467,9 тис. т закупленої у 2013 році сировини 35,8% складала велика рогата худоба, 47,6% – свинина і 16,6% – курятина. За 2010–2013 рр. частка великої рогатої худоби у структурі закупівель скоротилась на 13%, свинини – зросла на 4,7%, а курятини – зменшилась на 5,8%.

Із загальної суми закупівель 78,8% було здійснено із сільськогосподарських підприємств, 8,4% – із господарств населення та 12,8% – із інших господарських структур.

У 2013 році сільськогосподарські підприємства реалізували переробним підприємствам лише 23,9% вироблених м'яса худоби та птиці. Решта продукції спрямовувалась на реалізацію населенню в рахунок оплати праці – 0,6%, на ринках через власні магазини – 6,6% та іншим господарюючим суб'єктам – 68,9%. Із реалізованих сільськими господарствами м'яса великої рогатої худоби переробним підприємствам було спрямовано 65,2%, свинини – 57,35, а курятини – всього 5%.

Висновки. Основним джерелом надходження сировини для м'ясопереробних підприємств є їх власне виробництво худоби та птиці – 72%. Закуповується 27,1% сировини від надходження, що не забезпечує повного завантаження потужностей підприємств. Високі ціни на вітчизняну продукцію змушують м'ясопереробні підприємства обирати дешевші імпортовані аналоги сировини. Скорочення каналу реалізації м'ясної продукції через переробні підприємства змушує сільськогосподарські підприємства обирати пріоритетними інші напрями реалізації.

Проведена оцінка стану тваринництва в Україні свідчить про те, що країна має потенційні можливості для розвитку галузі. Для покращення процесу наповнення виробничих потужностей м'ясопереробних підприємств вітчизняною сировиною необхідне державне втручання. Головним завданням якого має стати – налагодження міцних зв'язків між виробниками м'яса тварин і птиці, переробними підприємствами та споживачами м'ясної продукції.

Каталізатором позитивних зрушень у цьому питанні має бути підвищення прибутковості галузі тваринництва. Висока рентабельність виробництва поживить зацікавленість великого бізнесу в тваринництві та привабить значні інвестиції у нині збиткову галузь. Крім того, необхідно зосередити спеціалізацію м'ясних галузей у великих сільськогосподарських підприємствах усіх форм власності. У господарствах населення майже не можливо централізовано виробляти у необхідному обсязі продукцію високої якості.

Також потрібно розвивати кормовиробництво. Висока вартість кормів підвищує собівартість м'ясної продукції. Тому, кожне підприємство необхідно проектувати відповідно до потенційно можливих обсягів отримання кормів власного виробництва і розміщувати поряд з площами кормових угідь.

Список літератури

1. Безнесюк Я. М. Сировинний ресурс як домінуючий фактор розвитку м'ясопереробної галузі [Електронний ресурс] / Я. М. Безнесюк. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/2012_05_25/6_beznesyuk.php.
2. Грибан Н. Г. Проблеми та перспективи розвитку м'ясопереробної галузі аграрного сектора [Електронний ресурс] / Н. Г. Грибан – Режим доступу : <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2511/1/1165.pdf>.
3. Статистичний бюлетень «Надходження продукції тваринництва на переробні підприємства України за 2011 рік». – К. : Державна служба статистики України, 2012.
4. Статистичний бюлетень «Надходження продукції тваринництва на переробні підприємства України за 2013 рік». – К. : Державна служба статистики України, 2014.
5. Статистичний збірник «Тваринництво України за 2013 рік». – К. : Державна служба статистики України, 2014.